

Verborgen of vergeten geschiedenis

Indië, Henk Sneevliet en de

Dit artikel is een vervolg op het verhaal over actie en organisatie van het marinepersoneel in nummer 61 van Solidariteit ("De Matrozenbond", mei 1994). Deze keer gaat het over Henk Sneevliet's bemoeienissen met de schepelingen gedurende de jaren die hij in Indië leefde.

Illustratie: Holz

uit: Max Perthus, Henk Sneevliet, revolutionair-socialist in Europa en Azië (Sun, 1976)

DE AUTORITEITEN ZULLEN de activiteiten in het Marinegebouw aan de Oedjoeng te Soerabaja met argwaan hebben gevolgd. Dit gebouw was het tehuis van de Matrozenbond, sinds een fusie met stokers en mariniers officieel Algemene Bond van Minder Marine-Personeel geheten. Op initiatief van Sneevliet kwamen hier op 9 mei 1914 een aantal socialisten bij elkaar die de Indische Sociaal-Democratische Vereniging, de ISDV, oprichtten.

De ISDV was de voorloper van de PKI, de Kommunistische Partij van Indonesië (1920). In 1909 had een groepje sociaal-demokraten zich onder leiding van Wijnkoop, Van Ravesteyn en Ceton afgescheiden van de SDAP en de Sociaal-Democratische Partij (SDP) gevormd. Het aardige van de ISDV was dat zowel SDAP-ers als SDP-ers zich erbij konden aansluiten.

Verschillende werelden

Meer nog dan in Nederland werd het lagere marinepersoneel naar politiek links gedreven. In de hiërarchie van de marine werd minachtend op hen neergekeken. Schepelingen en onderofficieren leefden in een volstrekt andere wereld dan de officieren. De standsverschillen en politieke opvattingen waren niet te overbruggen. In de koloniale

kontekst van Indië werd dat nog eens extra aangescherpt. De vader van de beroemde historika Annie Romein-Verschoor was marine-officier. In het begin van deze eeuw bracht het gezin Verschoor enkele jaren door in Soerabaja. Annie Romein-Verschoor haalt herinneringen aan deze periode op in "Omzien in verwondering". Zij verhaalt dat hoe dicht marinemannen ook bij de werf van de Oedjoeng woonden, iedere gezellige omgang tussen de twee groepen marinepersoneel met inbegrip van hun kinderen onbestaanbaar was. Het milieu van marine-officieren kende geen koloniaal probleem, eenvoudigweg omdat men er volstrekt geen oog voor had. Treffend drukt Annie Romein-Verschoor zich uit:

"De koloniale verhouding was een natuurlijke en blijvende situatie van onderschikking en min of meer grof geësurpeerd (toegeëigend, HP) meerderwaardigheidsgevoel."

Het lagere marinepersoneel daarentegen was vanwege haar eigen onderdrukte positie en sociaal-democraties maatschappijbeeld veel beter in staat de koloniale verhoudingen te onderkennen. De ledenlijst van de ISDV geeft ons een indicatie dat politiek bewuste schepelingen zich daarmee in het gezelschap bevonden van onder meer journalisten, onderwijzers en leraren.

Ruw geweld

Henriette Roland Holst geeft in "Kapitaal en Arbeid in Nederland" (deel 2) vele voorbeelden van de ellendige situatie, waarin zowel matrozen als soldaten in de Oost leefden. Tevens roemt zij de strijd die zij ter verbetering van hun lot voerden. In mei 1916 demonstreerden honderden matrozen tegen de schandelijke toestanden in het hospitaal in Soerabaja. De reactie van 'justitie' was niet mals. Het moet een explosieve situatie zijn geweest. H. Roland Holst:

"De betooging werd door de politie met ruw geweld uit elkaar geslagen; er werd geschooten en met klewangs op de ongewapende matrozen ingehakt; een viertal hunner liepen verwondingen op."

Ook J.L. Swarte staat in "Spreekpunt 1971. 25 jaar VBZ en wat daaraan voorafging" stil bij deze gebeurtenis. Hij vermeldt dat driehonderd man aan deze straatdemonstratie deelnamen. Het waren bemanningsleden van Hr.Ms. "De Zeven Provinciën", Hr.Ms. "Koningin-Regentes" en Hr.Ms. "Tromp".

Swarte:

"De demonstratie werd door de politie uiteengejaagd waarna de ongeregelde heden pas werkelijk ernstige vormen aannamen. De demonstranten weigerden aan boord te gaan en verspreidden zich door de stad en de

rode garde

omgeving. Patrouillerende soldaten arresteerden velen en brachten hen naar boord terug, maar vooral aan boord van Hr.Ms. "De Zeven Provinciën" gingen de demonstraties door." We vervolgen met Henriette Roland Holst: "De admiraal kwam uit Batavia over; de bemanning werd een week aan boord gehouden, de uit het hospitaal ontvluchte schepelingen werden in de provoost gesloten en er werden tal van zware straffen uitgedeeld. De leider der demonstratie, de stoker Pors, kreeg 8 maanden gevangenisstraf; 47 matrozen werden uit den dienst ontslagen." Het harde optreden van de marineleiding brak het verzet van de matrozen echter niet. Integendeel, de wrok en de bitterheid over de slechte leefomstandigheden, het onrecht en de vernederingen namen toe.

Middeleeuwse straffen

In "Het Vrije Woord" van 10 januari 1918 vestigde J.A. Brandsteder (sekretaris van de hoofdafdeling Soerabaja van de Bond van Minder Marine-Personeel en beheerder van het Marinegebouw) de aandacht op de strafgevangenis voor soldaten en matrozen te Tjimahi. Daar werden middeleeuwse straffen uitgedeeld: opsluiting in het kachot; de zogeheten kogelstraf, waarbij de gevangene de gehele dag een grote ijzeren kogel met een gewicht van 42 pond moest meeslepen; 'kromsluiten', handen en voeten van het slachtoffer werden naar elkaar toegetrokken en met een ijzeren ketting vastgebonden; de rotanstraf, de gevangene werd op een brits gelegd, vastgehouden en met rotans geslagen. Brandsteder spoorde soldaten en matrozen aan om hier actie tegen te ondernemen. Wegens aansporing tot dienstweigering werd Brandsteder vervolgens zelf drie maanden gevangen gezet. De zondag na de veroordeling protesteerden honderden matrozen voor het huis van de officier van justitie, die in zijn rekwisitoir olie op het vuur had gegooit door maar liefst een jaar gevangenisstraf te eisen.

Sneevliet, revolutionair-socialist

In zo'n repressief klimaat vond Sneevliet een willig oor bij de matrozen. Max Perthus doet daar uitgebreid verslag van in zijn biografie over Henk Sneevliet. Vanaf het moment dat Sneevliet begin 1913 in Nederlandsch-Indië kwam, sprak hij op uitnodiging van de Bond van Minder Marine-Personeel vele keren in het Marinegebouw in Soerabaja. Het lot bracht dus met zich mee dat Henk Sneevliet tijdens de Eerste Wereldoorlog niet in Europa zat, maar in Indië. Sneevliet had in Nederland al een veelbewogen politiek en

maatschappelijk leven achter de rug, voordat hij in Nederlandsch-Indië opnieuw aan de slag ging. Na een korte tijd als redakteur bij Het Soerabajaasch Handelsblad gewerkt te hebben, verdiende hij daarna zijn brood als sekretaris bij de Handelsvereniging Semarang. In zijn vrije tijd hield hij zich met een groot aantal politieke activiteiten bezig. Zijn betrokkenheid bij de belangenbehartiging van het lagere marinepersoneel vormde daar slechts een deel van, al was het wel een spektakulaire, zoals we zullen zien. We volgen hem in het laatste, roerige oorlogsjaar. Eind januari 1918 hield Sneevliet voor een groot gezelschap matrozen, soldaten en burgers een verhaal over "De taak van de arbeidersbeweging in het imperialistische tijdperk". Daarbij ging hij ook in op de revolutionaire ontwikkelingen in Europa. Sneevliet stelde de daden van de russiese matrozen en soldaten ten voorbeeld. De eerste 1 Mei-vergadering in Nederlandsch-Indië werd in het Marinegebouw gehouden. Er werd zelfs een speciale afdeling van de ISDV voor de matrozen opgericht, Indische Vloot genaamd. Sneevliet hield een gloedvol betoog voor de aanwezige schepelingen dat hij begon met:

"Partijgenoten, vrienden, roode garde der Indische vloot".

Op 24 oktober 1918 hield hij een toespraak voor honderden matrozen die terug zouden gaan naar Nederland. Max Perthus: "Hij gaf een historisch overzicht van de nederlandse arbeidersbeweging, sprak over de verschillen tussen de revolutionaire socialist en reformisten en wees daarbij op het duidelijke onderscheid tussen de revolutionaire Karl Liebknecht en de rechtse socialist Philip Scheidemann. Sneevliet wilde hen voorbereiden op hun terugkomst in Nederland." Sneevliet eindigde met: "Hoog de roode vlag, vrienden! Keert het verderf op de vloot! Houdt hoog het revolutionaire verleden!"

Kollektieve dienstweigering

Enkele maanden daarvoor was er op één van de marineschepen een opstand uitgebroken. Henriette Roland Holst: "Op de "Regentes" kwam het door de eindeloze plagerijen, de schending van het briefgeheim en door het negeeren van herhaalde klachten over het voedsel, tot een kollektieve dienstweigering. De autoriteiten deelden onder 87 manschappen 42 jaar militaire gevangenisstraf uit. Toen de fiskaal zijn eisch uitgesproken had, hieven de "beklaagden" staande hun bondslied aan." In het dubbelnummer van het ISDV-blad van

16 november 1918 werd op de voorpagina mededeling gedaan van de oprichting van de eerste Raad van Matrozen en Mariniers in Soerabaja. Soldaten en marinemensen elders in de archipel werden opgeroepen dit voorbeeld te volgen. In hetzelfde nummer schreef Sneevliet een uitgebreid artikel onder de titel "Honger en Machtsvertoon". Zijn boodschap voor de lezers kan gelezen worden als een oproep tot verzet: "Geeft U er goed rekenschap van dat thans de soldaten van vele Europeesche landen openlijk en met nadruk verklaren: dat de zaak des volks, de zaak der onterfden hun eigen zaak is. Moge dit lichtend voorbeeld in U leven, moge het Uw daden richten, wanneer de bevelen klinken, die U tot moordenaars kunnen maken van Uw eigen broeders, wier misdaad is, dat zij niet dofzwijgend de hongerdood willen ingaan, dat zij begeeren naar wat meer vrijheid, naar wat meer levensgeluk. Kameraden, soldaten, de tijden, die wij nu beleven, zijn aan groote verandering rijk. Maakt de zaak der zwakken sterk. Begraaft onderlinge geschillen. Zoekt aanraking met het volk. Wendt U, Inlandsche soldaten, tot Sarekat Islam en I.S.D.V. om de middelen te beramen, die ook aan U een menschwaardig leven, rechten, vrijheid kunnen verzekeren."

Het werd Sneevliet al een tijd lang moeilijk gemaakt om in het openbaar op te treden. Maar de autoriteiten kregen nu echt genoeg van hem. De angst voor zijn agitatorische optreden en zijn invloed waren er diep ingeslagen. De gouverneur-generaal besloot Henk Sneevliet uit Indië te doen verwijderen. Na een korte gevangenisstraf werd Sneevliet op 20 december 1918 op de Noordam gezet. Zijn gezin bleef achter in Indië. In het kielzog van de matrozen die hij twee maanden daarvoor had uitgezwaaid, vertrok Sneevliet nu zelf richting Nederland.

Harry Peer